

PLÂNLAMA VE PLÂN FAKTÖRÜNÜN MESLEKİ VERİMDEKİ ROLÜ PLÂNLAMANIN ANALİZİ,

PLÂN UYGULAMASI YAPAN ÇEŞİTLİ DEVLETLERDEN ÖRNEKLER

Derleyen : Mühendis Albay
Mehmet GÜRBAY

Plân ve plânlı kalkınma ilkesi 27 Mayıs Devriminin getirdiği en önemli ilkelerden biri ve belki de en başlıcasıdır. Plânlı kalkınma ekonomik, sosyal ve kültürel olarak bünyemizde önemli bir devrim meydana getirmiştir.

Cumhuriyetten bu yana gelişme ve modernleşme için girişilen birçok devrim hareketlerinin zamanla halka yerleştiği görülmüştür. Bunun gibi plânlı kalkınmanın da zamanla önemi kavranacak ve bünyemizde kaçınılmaz bir zorunluluk halini alacaktır.

Plânlı kalkınma veritesi çerçevesi içinde, ekonomik, sosyal ve kültürel amaçlar ve hedefler, birbirleriyle çok sıkı bir şekilde ilgili ve birbirinin sonucu olan bir bütün olarak mütalea edilmelidir. Hızlı değişimler ve gelişmeler içinde bulunan dinamik ve sosyal bünyede ekonomik, sosyal ve kültürel yapı ve değişkenler birbirlerini devamlı olarak kuvvetle etkilemektedirler. Anayasamızın ekonomik ve sosyal hayatın düzeni ile ilgili 41 nci maddesi "iktisadî ve sosyal hayatın, adalete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlaması amacına göre düzenleneceğini" ve "İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmanın bu plâna göre gerçekleştirileceğini", "İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmanın demokratik yollarla gerçekleştirileceğini, bu maksatla da millî tasarrufun arttırılacağını yatırımların toplum yararının gerektirdiği önceliklere yöneltileceğini, Kalkınma Plânlarını yapmanın Devletin bir görevi olduğunu" tesbit etmiş bulunmaktadır.

Yine Anayasamızın 29 ncu maddesinde :

"İktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmanın bu plâna göre gerçekleştirileceği" de belirtilmiş bulunmaktadır.

Kalkınmanın asıl hedefi insandır. Kalkınma, verim, mesleki çalışmanın tam randımanlı olmasının hedefi, insanın ve insanlığın hür ve medeni bir ortam içerisinde güvenlik ve refah içinde mes'ut kılınmasıdır. Çalışma şartlarını ve imkânlarını düzenli ve randımanlı bir şekle sokmak,

şartları ve imkânları iyileştirmek ve geliştirmek ancak plânlamanın en uygun bir şekilde yapılması ile mümkündür.

Hedeflerin tesbiti, Plânlama ve programlama, plânlamanın uygulaması, programların kontrolü, verimi elde edecek unsur olan insanın tam randımanla çalıştırılması, yeni buluşların uygulaması ile randımanın artırılması ve bu suretle işin en ekonomik ve kısa zamanda yapılması Teskilâtta büyük faydalar sağlar.

Plânlama çalışmalarının yürütülmesindeki safhalar :

1. Teklif edilen plân taslağının çizilmesi,
2. Plân taslağının tartışılması ve onaylanması,
3. Uygulama ve yeniden gözden geçirme,
4. Değerlendirme ve daha ileri plânlama,

İlk safhadaki çalışmalar aşağıdaki noktalara dayanmaktadır :

1. Hazırlanacak ve uygulanacak olan plânın niteliği,
2. Başlıca hedefler,
3. Bu amaca hizmet edecek eleman,
4. Zaman imkânı,
5. Bilgi kaynakları,
6. İzlenecek çalışma şekli,
7. Danışma ve haberleşme araçları,

Her safhanın hızının seçilmesinde aşağıdaki hususların gözönünde tutulması gerekir :

- a. Her safhanın özel amacı nedir?
- b. Çalışmanın ortalama süresi ne olmalıdır?
- c. Gerekli eleman, araç, gereç ve malzemenin tesbiti,
- d. Uygulanacak metod ve tekniklerin tesbiti.

Organizasyon (Örgütlenme) :

Plânlama iyi bir şekilde örgütlenirse ilerleme kaydedilebilir. Örgütlenme birbirleriyle ilgisi olan bilgi ve işlemlerin her ikisini birden içine almalıdır.

Organizasyon, plânlama faaliyetlerinin ilk safhasında başlar ve bütün safhalar boyunca yakın dikkat ve ilgiyi gerektirir,

İnceleme :

İnceleme sonuçlarına dayanmadan sağlıklı bir plânlama yapılamaz. İncelemenin de önceden plânlaması gerekir. Buna göre önce hangi bilgilere ihtiyaç olduğu tesbit edilir, daha sonra bu ihtiyaçların tam anlamıyla karşılanabilmesi için bir program hazırlanır.

Her türlü inceleme ve çalışma yapılırken hem kısa vadedeki ihtiyaçların, hem de başlıca uzun vadeli hedeflerin gözönünde tutulması gerekir.

Araştırma ve inceleme anlayışının geliştirilmesi, etkili değişiklikler ortaya çıkarmaya yarayacak başlıbaşına yapıcı bir unsurdur.

Koordinasyon :

Bütün çabaları, maddî imkânlardan azamî randımanı sağlayacak ve tekrarları önleyecek şekilde seçilmiş olan hedeflerin takibi üzerinde yoğunlaştırmaktır. Plânlama ile ilgili bütün konularda koordinasyonun etkili bir şekilde sağlanması şarttır. Bu ilke bütün safhalardaki çalışmalar boyunca gözönünde tutulmalıdır.

Plânlamanın ilk safhasında birbirini takip eden devreleri şu şekilde sıralayabiliriz :

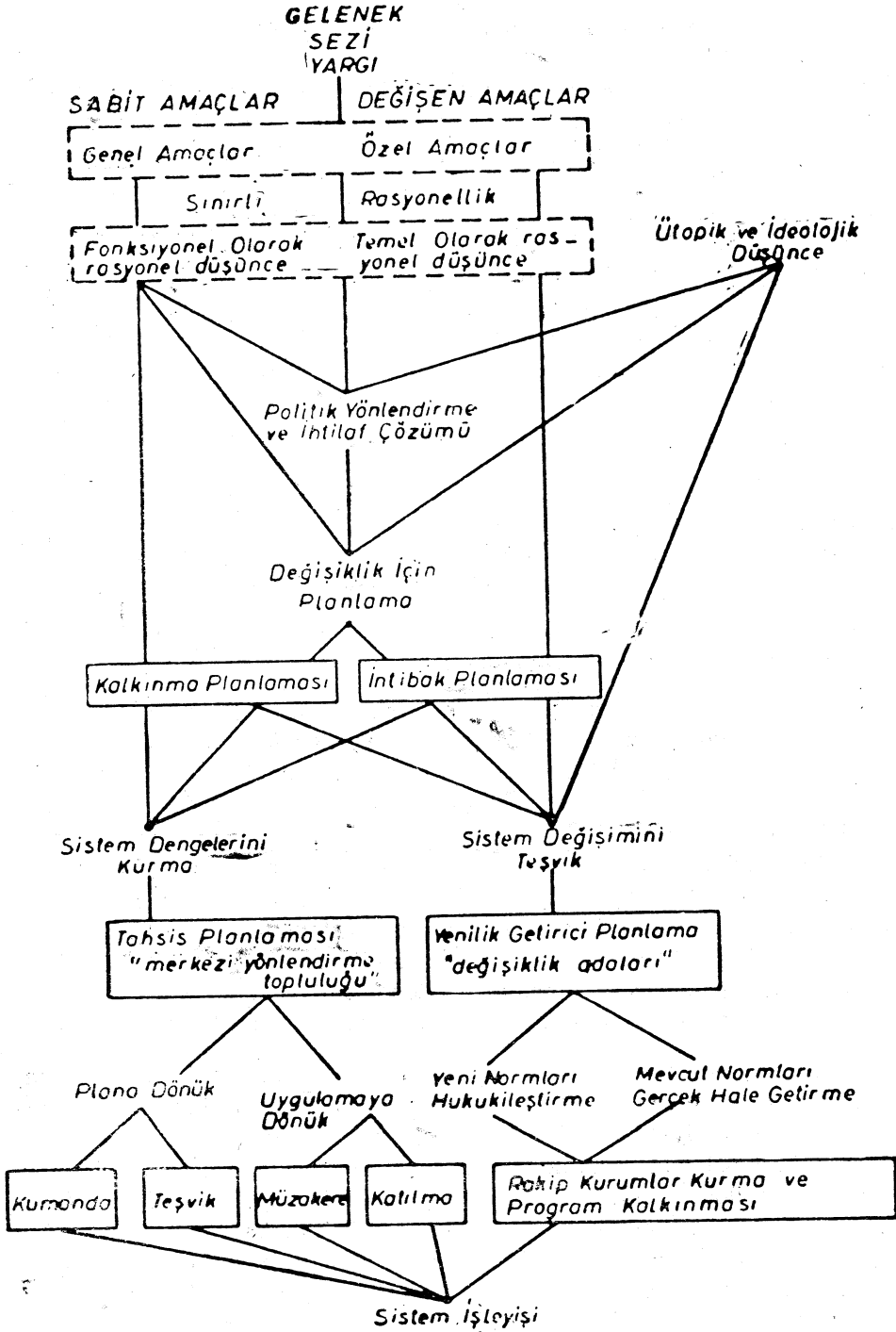
1. İş durumunun incelenmesi,
2. İhtiyaç ve sorunların incelenmesi,
3. Çözümlerin ortaya konması,
4. Kapsamlı bir plânın hazırlanması,
5. Bu plânda yer alacak hedeflerin tesbiti,
6. Hedeflere varılması için gerekli kaynakların belirtilmesi.

Plânlamanın analizi : Birkaç yıl öncesine kadar plânlama ile ilgili tartışmalar daha çok sosyal karar almada tam rasyonelliği sağlayan soyut bir model üzerinde toplanmaktaydı. Bununla beraber böyle bir modelin uygulamada yeterli olmadığı anlaşılmış bulunmaktadır. Teorik model verimli hipotezlere yol açmamakta mantığındaki katılık nedeni ile model üzerinde büyük değişiklikler yapma olanağı bulunmaktadır. Bu normatif bir model olarak da başarı sağlayamamıştır. Gerçek hayatta rasyonellik daima sınırlı olduğundan modelden plânlama için çıkartılabilecek çözüm

yolları çoğunlukla uygulama olanağından yoksun kalmaktadır. Bununla beraber, millî plânlamaya karşı son zamanlarda artan büyük ölçüde ilgi ile birlikte sosyal bilimciler plânlama sürecinin gerçek işleyişini incelemeye başlamışlardır. Bunlardan bir kısmı millî plânların temel unsurları ve kabul edilen stratejilerin özellikleri üzerinde durmakta; bir kısmı plânlama için gerekli idarî mekanizmayı araştırmakta, başka bir kısmı ise plânlamanın belli bazı toplumlarda nasıl başladığı ve ilk plânların nasıl yapıldığı konuları ile ilgilenmektedirler. Fakat daha önceki teoricienlerin plânlama uygulamasını ihmal ederek hataya düşmelerine karşılık bu yeni ampirik, sosyal bilimciler de aksi yöne aşırı bir ağırlık vermekte ve sadece plânlama olarak adlandırılan faaliyetleri açıklamaktadırlar. Bu yaklaşım, plânlama konusundaki bilgilerin artmasına yol açmakla birlikte, konu ile ilgili kavramlara yeter derecede açıklık verilmediğinden bazı kavram karışıklıklarına da sebep olmaktadır. Millî plânlama gibi geçici bir kavramın basit tanımları, kendi içinde bir plânlama teorisine tutarlı bir temel olmakla beraber, tarihî bir kıymete sahip olmayıp müsbet bilimlere önemli bir katkıda bulunmamaktadır. Bu çalışmalar, plânlama çalışmalarını ampirik sosyal araştırma alanı içine sokan yeni yaklaşımdan dolayı büyük önem kazanmaktadır.

Plânlama çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Plânlama bir sosyal sistem içinde değişikliğin yönlendirilmesi olarak da tanımlanabilir. Bu tanım özel olarak değişiklik süreci boyunca alt sistem unsurlarının farklı gelişmelerini teşvik eden sistemin politik, ekonomik ve sosyal unsurlarının dönüşümünü harekete geçiren ve sistem unsurlarını saptayan bir kendi kendine yönlendirme süreci anlamını taşımaktadır. Buna göre plânlama fikri, tasarlanan uygulama ile beklenen sonuçların karşılaştırılmasını, beklenen sonuçların gerçekleşmemesi halinde tasarlanan uygulamanın çeşitli kontrollara başvurularak başarılmasını, saptanmış değişiklik yolundan meydana gelebilecek sapmaların izlenmesini ve önemli sapmaların görülmesi halinde aynı sürecin tekrar edilmesini zorunlu kılar.

Plânlamanın kendi kendine yönlendirme şeklindeki bu tanımına, modelin yapısına ulaşmayı sağlayacak genel bir kavram eklenebilir. Plânlama, mevcut faaliyetler topluluğunu belli bazı kararların ve karar alma süreçlerinin katılması yolu ile mantığın etkilemesi olarak ele alınabilir. Burada bir müdahalenin varlığına ve dolayısıyla "değişiklik için plânlama" ya ağırlık verilmektedir. Bu müdahalenin mantıklı olması veya bir düşünce sonucu olması gerekir. Böylece planlamayı başlatmak aksi halde gerçekleşmeyecek gibi görülen değişiklikleri gerçekleştirebilmek için teknik bilgilerin bir araç olarak kullanılmasını başlatma anlamına gelmektedir.

Şekil: (Planlamanın Analizi için Kavramsal bir Model)

Toplum devamlılık karakterini gösterir. Hayat ise plâncıların ona bir yön vermesini beklemeksizin geçer gider. Plâncılar bildikleri uygulama araçlarını kullanarak ekonomik ve sosyal süreçler üzerinde etkide bulunmalı ve böylece toplumu istenen amaçlara doğru yönlendirmelidirler. Bu sebeple ayrıntılı bir plânlama modeli önemli bir analiz bölümü olarak düşünce şekillerini de kapsamak zorundadır.

Plânlamanın analizi için öne sürülen modelin üç genel karakteri vardır : (Bak Şekil)

Model, değişiklik için plânlama olarak adlandırılan plânlama şekli için geçerlidir. Plânlamanın tanımlanabilecek diğer şekillerini, örneğin hareket araştırmasını bu model kapsamamaktadır, model değişiklik için plânlamanın çeşitli şekilleri arasında bir ayırım yapmaya ve bunlar arasındaki ilişkileri göstermeye, ampirik araştırmalara yardımcı olmak amacını gütmektedir. Gerçek bulgulara dayanılarak modelin geliştirilmesi ve değiştirilmesi hemen hemen zorunludur. Kurumsal plânlama şekilleri ve plânlama sürecinin zaman boyutu modelde açık bir şekilde tanımlanmamaktadır.

Plânlama Şekilleri :

Modeli açıklamaya başlarken değişiklik için plânlamanın iki temel şeklini ele almak uygun olacaktır. Bunlar arasındaki ayırım yapılırken karar alma sürecinde plânlama ünitelerinin nisbî bağımsızlığı kriter olarak kullanılmıştır. Kalkınma plânlamasında (Developmental Planning) amaçların tesbiti ve araçların seçimi yönünden yüksek bir bağımsızlık derecesi varken intibak plânlamasında (Adaptive Planning) kararların çoğu büyük ölçüde plânlama sistemi dışında kalan ünitelerin faaliyetlerine bağlıdır. Gerçekte plânlama kararlarının çoğu tam bağımsızlık ve tam bağımlılık uçlarının teşkil ettiği yelpaze içinde bir noktada alınmakta ve plânlama sistemleri karar fonksiyonlarının iki uç arasındaki dağılımına göre farklılık göstermektedir. Örneğin şehir plânlaması, kalkınma plânlamasından çok intibak plânlaması özelliğini göstermekte, millî sanayilerin kuruluş yeri gibi mahallî seviyedeki idarelerin kendi kararları ile önemli ölçüde etkileyemeyeceği dış kuvvetlere büyük ölçüde bağlı kalmaktadır. Diğer taraftan, millî seviyede kalkınma plânlamasında kamu otoriteleri çok daha fazla sayıda amaçlarla ilgili değişkeni kontrol edebildiğinden, merkezi idarenin, mahalli idarelere oranla çok daha fazla ölçüde bağımsızlığı vardır. Bununla beraber çeşitli milletler arasında dahi dış kuvvetlere bağlılık derecesi yönünden büyük farklar bulunabilir.

İntibak plânlaması :

İntibak plânlamasında kararları aşağı seviyelerdeki tercih parametrelerinin daha kolay değiştirilebileceği kalkınma plânlaması merkezlerine doğru itme eğilimi vardır. Aşağı seviyedeki plânlama sistemleri kendi amaçlarına ulaşabilmek için çoğunlukla karşılıklı plânlama (Counterplanning) ortaya çıkmaktadır. Gelişmiş ve büyük ekonomik sistemlerde millî ve mahallî organlar arasındaki müzakerelerde millî organları temsil eden uzmanların daha yeterli oldukları görülür. Ancak bu müzakerelere tarafların en azından iyi hazırlanmış olarak katılmalarını gerektirir.

Sistem içindeki karşılıklı bağımlılığın tedrici bir şekilde açığa çıkması her biri intibak planlamasının bir unsuru olan ayrı ve tek taraflı menfaatlerin müşterek bir menfaat kaynağını keşfetmelerine yol açabilir. Bureau of Economic Research, Brookings Institution, the Commiltec of Economic Development ve A. B. D. deki National Planning Association gibi kuruluşlarca yapılan çalışmaların da gösterdiği gibi bu müşterek menfaat, şeklen özel menfaatleri temsil etmekle beraber yavaş yavaş resmi politika plânlaması yönünde gelişmektedir. Böylece intibak plânlaması en azından teknik açıdan kalkınma plânlaması içine girip erimekte, yani sistem plânlamanın bir alt sistemini teşkil etmektedir.

Netice olarak, intibak plânlaması fırsatçıdır. Örneğin, A. B. D. de belediyeler için uzun vadeli sermaye geliştirmesi programının, sık sık belirtildiği gibi, istikrarsızlık göstermesinin nedenlerinden biri, şehirlerin mahalli kamu işlerinde önemli rol oynayan Federal veya Devlet malî yardımlarını elden kaçırmama zorunluluğunu duymalarıdır. Dış kaynaklardan sağlanan ve çoğunlukla ancak kısa bir süre önce elde edilebileceği belli olan bu fonlar bazı özel kriterlere bağlanmış olduğundan ve dış kaynaklardan sağlanan bu fonlara ilgili mahallî idare ünitesinin de bir ölçüde katılması zorunluluğu bulunduğundan, dış mahallî kaynaklar konusunda ortaya çıkan ani imkânların kullanılabilmesi için programlarda sık sık değişiklik yapılmaktadır. Aynı şekilde millî plânlama da çoğu kere milletlerarası kaynakların mevcudiyetine ve şartlarına bağlı kalmaktadır. Örneğin Lâtin Amerikada Aliens for Progress yardımları için milli plânların temel alınacağını ilânı ile birlikte aniden birçok plânlama ünitesi kurulmuştur. Bu plânlar genellikle her ülkenin iç ihtiyaçları ile ilgili önceliklerini değil, her ülkenin belli bir anda dış yardım sağlayabilmek için en ikna edici programların nedenleri olduğuna dair ihtiyacını aksettirmektedir.

Karar alma süresinde farklılık gösteren bağımsızlık ve bağımlılık dereceleri, her kademede uygun bir görev ve karar alma kuvveti bulunan ve çeşitli kademeler arasında sistematik bir şekilde teknik ve politik ilişkilerin yer almış olduğu çeşitli plânlama kademeleri arasındaki hiyerarşiyi de aksettirmektedir. Her yüksek kademe, daha aşağıdaki bütün kademelerde alınacak kararlarda gözönünde bulundurulacak şartlardan bir kısmını değiştirilme durumunda olduğundan ve bu değişiklikler bazı politika değişikliklerini de temsil ettiğinden, politika plânlamasına genellikle yukarı kademelerdeki karar alma ünitelerince ağırlık verilmekte, buna karşılık programlama faaliyetleri (yatırımların hacmi, zamanı ve yeri konusundaki ayrıntıların tesbiti) aşağı kademelerdeki ünitelere bırakılmaktadır. Bir başka şekilde ifade edilirse; kalkınma plânlamasının politik kararların alınmasına, intibak plânlamasının ise programlamaya dönüştüğü söylenebilir. Bununla beraber, gerçekte bu iki tip plânlama bağımlılık—bağımsızlık yelpazesi üzerindeki bileşim derecesi oranında birbiriyle birleşmiş bir durum göstermektedir.

Kalkınma plânlaması :

Kalkınma plânlamasında, yönlendirme ve ihtilâf çözümü alanlarında politik kuruluşlar büyük önem kazanmaktadır. Temel politika kararları bu kuruluşlarca alınmakta, intibak plânlamacıların çelişen menfaatleri bu kuruluşlarca bağdaştırılmaktadır. Kalkınma plânlamasında sadece teknik değil aynı zamanda önemli ilişkiler bulunmaktadır.

Plânlama polisisinin faydaları şunlardır :

1. Gelişme ve modernliğin sembolik temsilcisi olması,
2. Yabancı kaynakları harekete geçirmesi,
3. Çözülmüş kuvvet yapısındaki unsurların nisbî ağırlıklarının yeniden dağılımını sağlaması,
4. Bazı temel değerler üzerinde millî birliğin kurulmasına yardım etmesi,
5. Kalkınmanın benimsenmesinin desteklenmesi,
6. Karşılıklı plânlamayı teşvik etmesi.

Plânlamanın farklı kullanımlarının plânlamanın varlığı için açıkça ileri sürülen nedenlerden (daha hızlı gelişme, daha yüksek verimlilik, daha iyi koordinasyon) daha önemli olmayıp, aynı zamanda bu nedenler ile tutarsızlık gösterdiği de sık sık görülmektedir. Plânlamanın bu

kullanımının uzmanların ve politikacıların rollerini tanımladığı ve plân-lama için gerekli kurumsal çatıyı etkilediği de bilinmektedir.

Herhangi bir sistemde, plânlı bir müdahale şeklinde olmaksızın politik hareketlerin yer alabileceği büyük farklılıklar vardır. Sosyal ve ekonomik değişmeyi yönlendiren teknik plânlama fonksiyonunun etkisi başlıca şu değişkenlere bağlıdır :

1. Sistem amaçlarının açıklığı,
2. Bu amaçlar üzerinde birliğin derecesi,
3. Yöneticilerin bu amaçlara atfettikleri nisbî önem,
4. Sistemin işleyişinde amaçlara oranla beklenen sapma derecesi,
5. Sistemin işleyişinde amaçlara uygunluğu sağlayabilme yönün-den teknik yaklaşımın başarısına karşı inanç derecesi.

Böylece teknik plânlama, amaçlarının açıkça tanımlandığı ve önem-sendiği ölçüde geçici olarak ön plâna geçer. Böyle bir durumda sistemin işleyişinin saptanmış formlardan ayrıldığına dair bir inanç varsa, çeşitli kontrol mekanizmaları ile donatıma uzman yargılarının etkili olduğu gö-rülür. Bu şartların bulunmadığı durumlarda ise plânlama yavaş yavaş etkisini kaybederek şekli bir fonksiyon haline gelir.

Plânlamanın meslekî verimdeki uygulamasından sonra genel olarak Dünyadaki çeşitli görüşteki Devletlerin kalkınmaları için "kalkınma me-todlarını" da gözden geçirmek gerekir.

Bir devletin ekonomik kalkınmayı sağlamak için kullanabileceği araçlar çok çeşitlidir. Bütçeler, malî tedbirler, para tedbirleri, kredi ted-birleri çok kullanılan araçlardır. Eğitim ve iş gücünün yeni koşullara uy-durulması için yapılan çalışmalara, araştırmalar için sağlanan kolaylık-lara çok sık rastlanmaktadır.

Özel sektöre daha çok önem verilen memleketlerde, bilgi vermek, müşavirlik ve teknik yardım sağlamak, primler vermek, hibe usulü, başka malî bağışlıklar sağlamak, bazı durumlarda kefil olmak ve benzeri bi-çimlerle özel teşebbüs desteklenmektedir.

Devletin Özel kişilerle ortak olması (Şili, İspanya, İtalya) gibi. Herhangibir teşebbüs gerekli olduğunda bu işi öncelikle özel teşebbüse bırakılması (İsrail gibi).

Geri kalmış bazı bölgeler için Batı Almanya, Finlândiya, İtalya, Norveç tarım için A. B. D., İtalya, Hollanda, Konut için A. B. D. İtalya, ihracat için Çin, İsrail, İtalya özel yardımlar öngörerek kalkınmada yar-dım için olanaklarını kullanmaktadırlar.

Devletin ve Kamu İktisadî Teşebbüslerinin özel kişilerin yatırımlarını geliştirmede etken olan bir yatırım politikası izlemesi de araçlardan biridir. (Fransa, İtalya, İrlanda, İngiltere, İsviçre gibi). Genellikle devlet ve kamu iktisadî teşebbüsleri özel teşebbüsü destekleme zorunluğu duyulduğu zaman ve özellikle alt yapıların meydana getirilmesi için doğrudan doğruya harekete geçmektedirler.

Batı Almanya, Çin, Danimarka, A. B. D., İtalya, İngiltere ve İsviçre'de Devlet, tekelleri ve gayrimeşru rekabeti önlemek amacı ile, doğrudan doğruya müteşebbis olarak ekonomi alanında faaliyette bulunmaktadır. Hükûmetin ekonomi politikasına uymayan özel teşebbüsü hizaya getirmek amacı ile düzenleme, denetleme, sınırlama tedbirleri de zaman zaman başvuru alan araçlar arasında yer almaktadır.

Sosyalist memleketlerin ekonomilerinde millileştirilmelerle meydana gelmiş veya yeniden kurulmuş olan devlet teşebbüsleri kesin olarak hâkimdir. (Macaristan, Polonya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği, Yugoslavya gibi). Yugoslavyada ekonominin yönetimi sosyaldır, yani ekonomik birimler bir organizasyon içinde biraraya gelmiş olan işçiler tarafından kurulmakta ve yönetilmektedir.

Milletlerarası Bilimsel Organizasyon Komitesinin raporuna göre ekonomik kalkınmaya en etkili katkıda bulunan özel teşebbüstür. Bu memleketlerde devlet, daha çok nitelikleri bakımından özel kişilerin yapamayacağı bazı tedbirleri almakla yetinmektedir. Bu ilke bazen çok açık olarak ifade edilmektedir. Örneğin, Batı Almanya Hükûmetinin ekonomik politikası "Piyasa sosyal ekonomisi" dileğine göre gelişmektedir. Birleşik Amerikada üretim ve yatırımlar özel teşebbüsün çeşitli kumanda merkezleri tarafından kararlaştırılmaktadır. Fransada üretim araçlarının özel mülkiyete ait olması genel kuraldır. İrlandanın felsefesine göre ekonomik kalkınmaya özel teşebbüs eliyle daha iyi ulaşılır. İngiliz Hükûmetinin piyasa ekonomisinin faziletlerine, çeşitli merkezlerden verilen kararlara ve genellikle serbest teşebbüse güveni vardır. İsviçre'de halkın kanısına göre ekonomik kalkınmayı teşvik etmede en uygun araç engelsiz işleyen bir piyasa mekanizmasıdır.

Diğer bazı memleketlerde hükûmet politikasının hedefi, ekonomik sistemin temel taşı olan özel teşebbüse yardım etmektir. Şili'de, Danimarka'da, İspanya'da, Yunanistan'da, İsrail'de, İtalya'da, Japonya'da, Norveç'te, Hollanda'da, Porto-Riko'da, İsveç'te, Tayland'da, Türkiye'de ve Vietnam'da durum böyledir. Buralarda devlet ancak özel teşebbüsün henüz girmedığı temel hizmet ve kesimlerde doğrudan doğruya faaliyette bulunmaktadır. Porto-Riko'da devlet kamu sermayesi ile, en mükemmel

sonuç almak için, özel yatırımları teşvikte yurt yararı görmektedir. Hindistan'da özel kesime önemli bir özerklik tanınmaktadır. Pratik düşüncelerin esas alındığı, aşırı her türlü tutumun reddedildiği Pakistan için de aynı şey söylenebilir.

Gelişmekte olan memleketlerde özel teşebbüsün rolü, memleketin şartlarına göre değişmektedir. Çoğu kere bu memleketlerde devlet özel teşebbüse sadece bir maddî yardım sağlamakla yetinmekte, kendisi de, kamu iktisadî teşebbüsleri kurmaktadır. Birleşik Arap Cumhuriyetinde özel teşebbüs ve özel mülkiyet kanununun yararına zarar vermediği ölçüde var olacaktır. Büyük topraklar kamulaştırılmıştır. Bankalar, sigortalar, ağır sanayi, herhangi bir ideoloji esas alınmaksızın millî ekonomiyi gençleştirmek amacı ile millîleştirilmiştir.

Macaristan, Polonya, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği ve Yugoslavya'da ise millîleştirmeler çok ileri gitmiştir. Buna rağmen çok küçük de olsa buralarda da özel teşebbüs vardır. Bunlara yardım etmek için tedbirler de alınmaktadır.

Şüphesiz özel sektörle kamu sektörünün oranı memleketine göre değişiktir. Her memleket için bu orantıyı ortaya koymak güç ise de en uçtakiler için bunun tesbiti mümkündür. Örneğin, devlet elindeki iktisadî teşebbüsler Hollanda'da çok küçük bir rol oynar ve millî gelirin % 6 sını sağlarken Norveç'te ekonomik faaliyetlerin % 20 sini kamu kesimi sağlamaktadır.

Tayland gibi kalkınmakta olan bir memlekette kamu harcamaları millî gelirin sadece % 15 i kadardır. Halbuki Macaristan'da sınaî üretimin % 92 sini devlet, % 4,4 ünü kooperatifler, % 3,6 sını esnaf sağlamaktadır. Bu memlekette özel üreticilerin sayısı tarımda daha büyüktür. Fakat diğer ekonomik dallarda önemsizdir.

Kısmî kalkınma programı ve tedbirleri uygulayan memleketler, özel teşebbüse ekonomilerinde büyük üstünlük tanımakta, dolaylı veya dolaysız yollarla ekonomik kalkınmayı hedef edinen politika direktifleri veya tedbirler yoluyla devlet işe karışmaktadır. Fakat bu memleketlerin plânlama karşısındaki tutumları arasında da ayrılıklar vardır. Bu gruptan bazı memleketler için plânlamasız deyimi kullanılabilir. Bu memleketlerde kısmî programlar sayılabilecek nitelikte ekonomilerinin şu veya bu kesimine ilişkin tedbirler ve direktifler vardır. Fakat bir genel plân yoktur. Bazı memleketler piyasa ekonomisinin düzenleyici çarkına güvenmektedirler. Bunlar üretim araçlarının özel mülkiyet konusu olması ilkesine saygılı olmakla beraber ekonominin tümü için bir plân yapmışlardır. Üçün-

cü grubu teşkil eden ve özel teşebbüsün çok küçük olduğu sosyalist memleketlerde plânlama, sosyal hasılanın dağıtım ve tüketiminde kadar her alanda, sosyalleştirilen ekonominin çeşitli kesimleri arasındaki koordinasyonun temelini ve yönetimin başlıca usulünü teşkil etmektedir.

Batı Almanya her türlü plânlama fikrine karşı ise de piyasayı düzenleyici araçları kullanmakta ve kredi, para, vergi konularında olduğu gibi merkezî güdümlü müdahalelere de başvurmaktadır. Bu suretle ekonominin tümü üzerinde ya da bir bölge, bir ekonomik kesim üzerinde istenilen sonuca yönelmek mümkün olmaktadır.

Danimarka'nın kamu kesimine ilişkin birçok programları vardır. (Okullar, enerji kaynakları, savunma tesisleri, yol programları gibi). Bu memleket genel bir plânın bir bölümü niteliğinde olmayan, ekonomik öngörülere dayanan plânlar hazırlamakta, özellikle şehirler konusunda fiziksel plânlamalar yapmaktadır. Bu memleketlerin hükûmetleri özellikle do layı yollarla ekonomik kalkınma üzerinde etkili olma çabasındadırlar.

A. B. D. nin refahın, kişisel olanağın, maden ve su kaynaklarının, şehirlerin, otomobil yollarının gelişmesi gibi özel amaçlı pek çok sayıda program vardır. Bütün bu programlar, ekonomik kalkınmada etkili olmakla beraber, millî gelirin artması amacı ile uygulanan genel bir plânın parçaları değildir. Esasen A. B. D. ekonomisinin güdümlü sayılabilmesi de şüphelidir. Bu özel teşebbüsler, federal bakanlıklar, Mahallî idareler ve birçok özel teşebbüs kendilerine ait ekonomik programlar yapmışlardır. Bütün bunlar arasında güdümlü olmayan bir koordinasyon vardır. 1946 yılında çıkarılan "İstihdam Kanunu" na göre A. B. D. Başkanı Kongreye her yıl başında bir ekonomik rapor sunmakla yükümlüdür. Bu rapor, bütün plânlarını imkân ve kaynaklarını kullanarak, kanunun öngördüğü hedeflere ulaşabilmesi için Hükûmetin bir program yapmasını öngörmektedir. Bazı işaretlere göre Başkana yardımcı olan ekonomik Müşavirler Komitesi, Hükûmetin uyacağı genel bir plân fikrine gittikçe daha çok eğilim göstermektedirler.

Finlandiya'nın merkezî bir plânı yoktur. Ancak, bu memlekette ilgili otoriteler türlü millî ve bölgesel kalkınma komiteleri kurmuşlardır. Bunların birer plân veya program yapacağını düşünmek gerekir.

İran'ın kamu teşebbüslerinin kurulması ve özel teşebbüse yardım konularında 15 yıllık bir plânı vardır.

Türkiyede yıllık ve bölgesel programları olan beş yıllık plânlar uygulanır. Plân kamu kesimi faaliyetlerinin artmasını öngörmüştür. Halen 150 kadar devlet teşekkülü ve karma teşebbüs ekonominin % 40 ını

temsil etmekte ve her kesimde mevcut bulunmaktadır. Plân kamu kesimi için zorunlu, özel teşebbüs için yol göstericidir. Plânda özel teşebbüs, tasarruf, yatırımlar, tarım, sanayi, ticaret konularında öngörüler vardır. Kamu hizmetleri tekniğinin ve yapısının modernleştirilmesi öngörülmektedir.

Birçok memlekette son zamanlarda kabul edilen anayasalar, kalkınma politikasının gerekli olduğunu maddeler halinde açıkça belirtmiş ve bu kalkınmanın hedefleri ve araçları konusunda yeterince açık ilkeler, kurallar koymuştur.

Her yerde kalkınma politikasının temel araç ve hedeflerini kural olarak ilgili bir kanun tesbit etmektedir. Belli hedeflere ulaşılması için programların plânların yapılması kanun emri olan memleketlere en göze çarpan örnekler olarak Şili, İspanya, Amerika Birleşik Devletleri, Fransa, Türkiye gösterilebilir.

KAYNAKLAR :

Yazan : Turgut ÖZAL; Devlet Plânlama Teşkilâtının 10. Kuruluş Yıldönümü. (DPT Bülteni Sayı 5).

Çeviren : Muzaffer SOY; Eğitim Plânlaması metodları ve teknikleri, Elements of Educational Planning UNESCO 1963 den. (DPT Sayı 5).

Çeviren : Selâhattin ÖZMEN; Ekonomik kalkınma aracı olarak Dünyada Plânlama ve programlama (DPT Sayı 11). Guiseppino Traves'den.

Çeviren : Alev Damalı; Plânlamanın analizi için kavramsal bir model John Friedman, Administrative Science Quarterly Vol 12 - 1967—1968'den (DPT B. Sayı 11).